

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МИСТЕЦТВ
ІМЕНІ І.П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

СПЕЦІАЛЬНИЙ КУРС

«МИСТЕЦТВО ФРАНЦУЗЬКИХ КЛАВЕСИНІСТІВ –
ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА»

Методична розробка за тематикою творчого мистецького проєкту
«“Мовою серця”: антологія творів для клавесину Ж. Ф. Рамо у парадигмі
сучасного фортепіанного виконавства»

Автор: Сухленко Юрій Сергійович

Творча керівниця:
Горецька Наталія Вікторівна,
заслужена діячка
мистецтв України, кандидатка
педагогічних наук, професорка

Наукова консультантка:
Драч Ірина Степанівна,
Докторка мистецтвознавства, професорка

Спеціальність	025 Музичне мистецтво
Галузь знань	02 Культура і мистецтво
Освітній ступінь	магістр
Курс	1 / 2
Освітньо-професійна програма	музичне мистецтво, фахова профілізація фортепіано
Обсяг дисципліни (години / ECTS)	120 / 4
Статус дисципліни	Вибіркова
Мова викладання	Українська
Види занять	Лекційні заняття, практичні заняття, самостійна робота

Анотація: Навчальна дисципліна «Мистецтво французьких клавесиністів – історія, теорія, практика» присвячена вивченню одного з найяскравіших явищ європейської музичної культури XVII–XVIII століть – французької клавесинної школи. Курс охоплює історію її становлення та розвитку, особливості музичної мови, естетичних засад і виконавських принципів представників напряму, а також проблематику сучасної інтерпретації їхньої творчості.

У процесі навчання здобувачі ознайомлюються з історико-культурним контекстом виникнення французького клавесинізму, творчістю провідних представників школи, специфікою клавесинного стилю, музично-риторичними принципами барокового мистецтва та особливостями трактування старовинного нотного тексту. Окрема увага приділяється питанням виконавської практики, історично інформованого виконавства та можливостям втілення музики французьких клавесиністів у сучасному фортепіанному мистецтві.

Курс орієнтований на здобувачів спеціалізації «фортепіано» та поєднує теоретичну підготовку з практичним опрацюванням творів французьких клавесиністів. Формами роботи під час вивчення дисципліни є лекційні, семінарські та практичні заняття, підготовка доповідей і презентацій, а також виконання творів представників французької клавесинної школи.

Мета курсу: є формування у здобувачів цілісного уявлення про мистецтво

французьких клавесиністів, закономірності розвитку французької клавесинної традиції, особливості її музичної мови та виконавські засади інтерпретації творів представників цього напрямку.

У процесі вивчення дисципліни здобувачі освіти повинні знати:

- основні етапи розвитку французького клавесинізму, творчість його провідних представників та ключові зразки репертуару;
- естетичні, теоретичні та органологічні засади французької клавесинної традиції XVII–XVIII століть;
- основні історичні джерела та принципи виконавської практики французьких клавесиністів;
- сучасні підходи до інтерпретації французької клавесинної музики.

уміти:

- орієнтуватися у стилістичних, жанрових та виконавських особливостях творчості французьких клавесиністів;
- працювати з історичними нотними джерелами, трактатами та різними типами редакцій;
- обґрунтовано застосовувати принципи артикуляції, аплікатури, метроритму, орнаментики та жанрової виразності у виконавській роботі;
- формувати власну виконавську концепцію твору та адаптувати історично зумовлені принципи клавесинної практики до умов сучасного фортепіано.

Попередні вимоги до студентів: студенти повинні мати знання основних музичних теоретичних понять, а також розуміння загальної історії музики; бути ознайомленими з епохою бароко у європейській музиці, включаючи основні стилістичні особливості та видатних композиторів цього періоду; вміти аналізувати музичні твори, що включає вміння виокремлювати тематичні елементи, гармонічні структури та форму; бути готовими до самостійного опрацювання літератури, активної участі у дискусіях та виконання творчих завдань.

ПИТАННЯ СПЕЦКУРСУ

Розділ 1.

ШКОЛА ФРАНЦУЗЬКИХ КЛАВЕСИНІСТІВ, ЇЇ КОРЕНІ, РОЗВИТОК, ТА ВПЛИВ. ВІДОМІ ІМЕНА, ВИЗНАЧНІ ТВОРИ

1. Історико-художні передумови становлення школи французьких клавесиністів: клавійна та лютнева традиції Франції першої половини XVII століття.
2. Становлення французької клавесинної школи: Ж. Шамбоньєр, та Л. Куперен. Формування національного клавесинного стилю.
3. Кодифікація французького клавесинного стилю в останній третині XVII століття: Ж.-А. д'Англебер, Н.-А. Лебег, Е. Жаке де Ла Герр. Танцювальна сюїта, *prélude non mesuré*, орнаментика та клавесинні транскрипції музики Ж.-Б. Люлі.
4. Оновлення клавесинної традиції на межі XVII–XVIII та на початку XVIII століття: Г. Ле Ру, Л. Маршан, Л.-Н. Клерамбо, Ж.-Ф. Дандрійо; перші клавесинні збірки Ф. Куперена та Ж.-Ф. Рамо. Від танцювальної сюїти до характеристичної п'єси.
5. Зрілий французький клавесинізм: Ф. Куперен і Ж.-Ф. Рамо – різні шляхи оновлення національної традиції. Програмність, характерність та розширення клавесинної виразності.
6. Клавесин у новому жанровому просторі: сольна, ансамблева та транскрипційна практика французьких майстрів. Ж.-Ф. Рамо та *Pièces de clavecin en concerts*.
7. Французький клавесинізм середини та другої половини XVIII століття: стильові трансформації у творчості Ж. Дюфлі, Ж.-Н.-П. Руайє, К. Бальбатра та їхніх сучасників. Італійські впливи, віртуозність і *style galant*.

8. Пізній французький клавесинізм та історична доля традиції: співіснування клавесина і фортепіано наприкінці XVIII століття; поширення французького стилю за межами Франції; відхід клавесина з актуальної практики та його подальше відродження.
9. Семінарське заняття.
10. Практичне заняття, присвячене роботі з обраними творами композиторів школи французьких клавесиністів.

Розділ 2

ЕСТЕТИЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФРАНЦУЗЬКОГО КЛАВЕСИНІЗМУ

1. Клавесин: органологія, типологія, специфіка. Історія розвитку і поширення клавесину, клавесинні школи.
2. Французькі старовинні трактати XVII–XVIII століть як джерело виконавського знання.
3. Естетичні засади французького клавесинізму: *bon goût, politesse, honnête homme*, природність і міра як категорії музичного висловлювання.
4. Гармонічні новації Ж.-Ф. Рамо: *basse fondamentale, corps sonore* та нові принципи гармонічного мислення.
5. Музична риторика як теоретична модель музичного мовлення епохи Бароко. Риторичні фігури у творчості французьких клавесиністів.
6. Програмність, метафорика та музична характерологія у творчості французьких клавесиністів.
7. Жанрова система французької клавесинної музики: танець, сюїта, *ordre*, прелюдія, характеристична та присвятна п'єса.
8. Французький та італійський *goûts* у музичній культурі XVII–XVIII століть: взаємодія національних стильових моделей.
9. Семінарське заняття.

10. Практичне заняття, присвячене роботі з обраними творами композиторів школи французьких клавесиністів.

Розділ 3

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТВОРІВ ПРЕДСТАВНИКІВ ШКОЛИ ФРАНЦУЗЬКИХ КЛАВЕСИНІСТІВ

1. Нотні джерела та редакції у роботі сучасного виконавця: манускрипт, прижиттєве видання, факсиміле, репринт; уртекстно-орієнтовані та адаптаційні редакції.
2. Історично-інформоване виконавство – його засади, мета, історія, відомі представники, найактуальніші праці і вплив на фортепіанне мистецтво.
3. Темп, метр і ритмічні альтерації у французькій клавесинній музиці: *notes inégales*, *style brisé*, *surpointées*, агогіка.
4. Аплікатура, артикуляція та фразування у творах французьких клавесиністів.
5. Танець як виконавський орієнтир: темп, метрична пульсація, характер руху та артикуляція основних танцювальних жанрів.
6. *Agréments* у виконавській практиці французьких клавесиністів: види прикрас, принципи розшифрування авторських таблиць та їх реалізація у музичному контексті.
7. Принципи адаптації творів французьких клавесиністів до умов сучасного фортепіано.
8. Практика *basso continuo* у французькій музиці XVII–XVIII століть: принципи цифровки та реалізації генерал-баса.
9. Семінарське заняття.
10. Практичне заняття, присвячене роботі з обраними творами композиторів школи французьких клавесиністів.

Семінарські заняття

1. Французька клавесинна школа в контексті музичної культури доби бароко.
2. Історико-культурні передумови становлення французького клавесинізму.
3. Творчість Ж. Шамбоньєра та Л. Куперена як основа французької клавесинної традиції.
4. Ф. Куперен і Ж.-Ф. Рамо: дві моделі зрілого французького клавесинізму.
5. Ж. Дюфлі, Ж.-Н.-П. Руайє, К. Бальбатр: стильові трансформації французького клавесинізму середини та другої половини XVIII століття.
6. Естетичні категорії французького музичного мистецтва: *bon goût, naturel, politesse, honnête homme*.
7. Французький та італійський *goûts* у музичній культурі XVII–XVIII століть: діалог традицій.
8. Музична риторика, програмність і характерологія у творчості французьких клавесиністів.
9. Французькі трактати XVII–XVIII століть як джерело теоретичного та виконавського знання.
10. Прикраси французьких клавесиністів: теорія та виконавська практика.
11. Історично інформоване виконавство та його значення для сучасної інтерпретації барокової музики.
12. Проблеми інтерпретації творів французьких клавесиністів на сучасному фортепіано.
13. Виконавський аналіз твору представника французької клавесинної школи (за вибором здобувача).

Форми навчання

Теоретичне лекційне навчання, практичні та семінарські заняття, самостійна робота.

Питання для самостійної роботи

1. Поширення та вплив французького клавесинного стилю за межами Франції.
2. Порівняльний аналіз таблиць *agréments* Ж.-А. Д'Англебера, Ф. Куперена та Ж.-Ф. Рамо.
3. Актуальні конкурси та фестивалі барокової музики.
4. Опрацювання обраного французького трактату XVII–XVIII століть та визначення його значення для сучасного виконавця.
5. Порівняльний аналіз факсиміле, *Urtext*-видання та редакції обраного твору французького клавесиніста.
6. Порівняльний аналіз клавесинної та фортепіанної інтерпретацій обраного твору французького клавесиніста.
7. «*Querelle des Lullystes et des Ramistes*» та «*Querelle de bouffons*» у контексті взаємодії французького та італійського музичних смаків XVIII століття.

Орієнтовний перелік питань для підсумкового контролю:

1. Передумови формування французької клавесинної школи у XVII столітті.
2. Основні етапи та стильові трансформації французького клавесинізму XVII–XVIII століть.
3. Ж. Шамбоньєр та Л. Куперен. Їх роль у становленні французької клавесинної традиції.
4. Ф. Куперен і Ж.-Ф. Рамо як представники зрілого французького клавесинізму.
5. Французький клавесинізм середини та другої половини XVIII

- століття: Ж. Дюфлі, Ж.-Н.-П. Руайє, К. Бальбатр.
6. Органологія клавесинів у Франції XVII–XVIII століть: основні типи інструментів, провідні майстри, формування франко-фламандської традиції та практика *ravalement*.
 7. Французькі трактати XVII–XVIII століть як джерело знань про музичну та виконавську практику.
 8. Естетичні категорії *bon goût, naturel, politesse, honnête homme* у французькій музичній культурі.
 9. Риторика, афект, програмність і музична характерологія у творчості французьких клавесиністів.
 10. Жанрова система французької клавесинної музики.
 11. Французький та італійський *goûts*: взаємодія національних стильових моделей.
 12. Нотні джерела та редакції у роботі сучасного виконавця: манускрипт, прижиттєве видання, факсиміле, репринт; уртекстно-орієнтовані та адаптаційні редакції.
 13. Темп, метр, агогіка та *notes inégales* у французькій клавесинній музиці.
 14. Історичні принципи аплікатури, артикуляції та фразування.
 15. Орнаментика французьких клавесиністів: види, функції та принципи виконання *agréments*.
 16. Бароковий танець як основа виконавської виразності французької клавесинної музики.
 17. Принципи історично інформованого виконавства та адаптація творів французьких клавесиністів до умов сучасного фортепіано.
 18. Практика *basso continuo* у французькій музиці XVII–XVIII століть: принципи цифровки та реалізації генерал-баса.

Практична частина підсумкового контролю:

Практична частина підсумкового контролю: виконання твору представника французької клавесинної школи з коротким усним

обґрунтуванням обраних текстологічних та виконавських рішень.

Рекомендована література:

1. Жаркова, В. Б. (2018–2020). *Десять поглядів на історію західноєвропейської музики. Таїни та бажання Ното Musicus* (Т. 1–2). ArtHuss.
2. Жукова, О. (2025). *Сучасна клавесинна практика і барокова поетика: шляхи комунікації*. Видавець Лисенко М. М.
3. Сікорська, Н. В. (2016). *Клавірна музика Бароко в редакціях другої половини XIX ст.: становлення історично інформованого виконавства* [Дисертація кандидата мистецтвознавства, Національна музична академія України імені П. І. Чайковського].
4. Сікорська, Н. В. (2023). Риторика музична. Українська музична енциклопедія (Т. 6: Р–С, с. 121–124). Київ: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України.
5. Харнонкурт, Н. (2002). *Музика як мова звуків: шлях до нового розуміння музики* (Г. Курков, пер.). Собор.
6. Шадріна-Личак, О. В. (2011). *Безтактова прелюдія як репрезентант французького клавесинного стилю XVII – початку XVIII століття: аспекти виконавського прочитання* [Дисертація кандидата мистецтвознавства, Національна музична академія України імені П. І. Чайковського].
7. Anthony, J. R., Hitchcock, H. W., Higginbottom, E., Sadler, G., & Cohen, A. (1997). *The New Grove French Baroque masters: Lully, Charpentier, Lalande, Couperin, Rameau*. W. W. Norton.
8. Bond, A. (1997). *A guide to the harpsichord*. Amadeus Press.
9. Christensen, T. (1993). *Rameau and musical thought in the Enlightenment*. Cambridge University Press.
10. Chung, D. (2011). *Revisiting “Le bon goût”: Observations on the*

irregularities and inconsistencies in French harpsichord music 1650–1730. Music & Letters, 92(2), 183–201. <https://doi.org/10.1093/ml/gcq114>

11. Couperin, F. (1717). *L'art de toucher le clavecin*. Paris: chez l'auteur. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53059259q/f5.item>
12. Kroll, M. (Ed.). (2019). *The Cambridge companion to the harpsichord*. Cambridge University Press.
13. Le Cerf de La Viéville, J.-L. (1705–1706). *Comparaison de la musique italienne et de la musique françoise* (Vols. 1–3). Bruxelles: F. Foppens.
14. Ledbetter, D. (1987). *Harpsichord and lute music in 17th-century France*. Indiana University Press.
15. Marpourg, F. W. (1756). *Principes du clavecin*. Haude et Spener.
16. Rameau, J.-P. (1724). *Pieces de clavessin avec une méthode pour la mécanique des doigts*. Paris: Charles-Étienne Hochereau; Boivin; chez l'auteur. [https://s9.imslp.org/files/imglnks/usimg/b/b1/IMSLP97194-PMLP19078-Rameau - Pieces de Clavecin \(1724\).pdf](https://s9.imslp.org/files/imglnks/usimg/b/b1/IMSLP97194-PMLP19078-Rameau_-_Pieces_de_Clavecin_(1724).pdf)
17. Sadler, G. (2014). *The Rameau compendium*. Boydell Press.
18. Saint-Lambert, M. de. (1702). *Les principes du clavecin*. Paris: Christophe Ballard. [https://imslp.org/wiki/Les_principes_du_clavecin_\(Saint-Lambert, Michel de\)](https://imslp.org/wiki/Les_principes_du_clavecin_(Saint-Lambert,_Michel_de))
19. Saint-Lambert, M. de. (1707). *Nouveau traité de l'accompagnement du clavecin, de l'orgue et des autres instruments*. Christophe Ballard.
20. Scheibert, B. (1986). *Jean-Henry D'Anglebert and the seventeenth-century clavecin school*. Indiana University Press.
21. Takano, Y. (2010). *Le jeu de mains dans les pièces de clavecin de Jean-Philippe Rameau: Sa fonction et son expression*. Aesthetics, 14, 55–70.
22. Veilhan, J.-C. (1977). *Les règles de l'interprétation musicale à l'époque baroque* (XVIIe–XVIIIe siècles), générales à tous les instruments. Alphonse Leduc.
23. Weber, H. P. (2018). *Generalbass-Compendium: Eine Art Vokabular / A Kind of Vocabulary* (M. Raffaele, Trans.). Schola Cantorum Basiliensis.